

Muğla-Bodrum İlçesi'nde Mübadillerin İskân Meselesi (1923-1930)

Bayram Akça¹

Özet

Cumhuriyet döneminde Balkanlar'dan Anadolu'ya göçün en yoğun yaşandığı yıllar mübadele dönemi olmuştur. Milli Mücadele'nin Mustafa Kemal Atatürk'ün liderliğinde zaferle sonuçlanması üzerine taraflar Lozan'da bir araya gelmiştir. Burada yapılan görüşmeler sırasında Anadolu'daki Rumlar ile Balkanlar'daki Türklerin yer değiştirmesi gündeme gelmiş ve bu durum üzerine 30 Ocak 1923 tarihinde Türkiye ile Yunanistan arasında "Türk ve Rum Ahali Nüfus Mübadelesine ilişkin Sözleşme ve Protokol" imzalanmıştır. Bu protokolden sonra mübadelenin sağlıklı bir şekilde yapılabilmesi için Türkiye 13 Ekim 1923 tarihinde Mübadele İmar ve İskân Vekâlet'ini kurmuştur. Bu vekâlet mübadillerin yerleşmesi için Anadolu'da 10 yerleşim bölgesi tespit etmiştir. Bunlardan birisi de İzmir, Aydın, Manisa, Afyon ve Muğla'yı kapsayan 4. Bölge olmuştur. Bu dönemde Bodrum İlçesi Muğla İl'inin mübadillerin yerleştirebileceği 6 ilçesinden birisi idi.

13 Ocak 1924 tarihinde Mübadele İmar ve İskân Vekâleti mübadelenin sağlıklı bir şekilde yapılabilmesi için her ilde Vali'nin ve her İlçe 'de de Kaymakamın başkanlığında Mübadele İmar ve İskân Komisyonları kurmuştur. Bodrum İlçesi'nde de Kaymakam Enver Bey'in başkanlığında Mal Müdürü, Orman Müdürü, Belediye Başkanı gibi kişilerden oluşan bir komisyon oluşturulmuştur.

Mübadele İmar ve İskân Vekâletinin en önemli üzerinde durduğu konulardan birisi mübadillerin yerleşeceği yerlerin tespiti olmuştur. Bu bağlamda Bodrum İlçesi'nde Çarşı Mahallesi, Kumbahçe Mahallesi, Atik Mahallesi, Yahşi Köyü gibi yerler mübadillerin iskân alanları olarak belirlenmiştir.

Türkiye'nin üzerinde durduğu konulardan birisi Balkanlardan Anadolu'ya mübadillerin taşınması konusu olmuştur. Bu bağlamda vekâlet en çok vapura sahip Türk Vapurcular Birliği ile bir antlaşma yapmıştır. Bu birlik de Balkanlar ve Ege Adalarından mübadilleri Anadolu'ya ve dolayısıyla bir kısmını da Bodrum İlçesine taşımıştır.

1 Prof. Dr. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, abayram@mu.edu.tr, Orcid: 0000-0001-7396-3498

Türkiye'nin önem verdiği bir diğer konu da mübadillerin sağlık durumu olmuştur. Bu konuda vekâlet Kızılay ile anlaşmış ve böylece gelenlerin her türlü sağlık sorununu çözmeye çalışmıştır.

Mübadele dönemi en fazla üzerinde durulan ve tartışılan konu gelen göçmenlere verilen malların cinsi, yeri ve değeri olmuştur. Bu dönemde Bodrum İlçesi'ne Rodos Adası, Girit Adası gibi yerlerden Reçber, tütüncü, sebzeçi gibi tarımla uğraşan kişiler gelmiş ve bunlara da Bodrum İlçesi'nin Kumbahçe Mahallesi, Yaşlı Köyü gibi yerlerinden ev, arsa, zeytinlik, bağ ve bahçe verilmiştir. Mübadele sırasında göçmenler bazı sorunlar yaşamıştır. Ancak devlet bunları çözerek onları rahatlatmıştır.

Giriş

Cumhuriyet döneminde Balkanlardan Anadolu'ya göçün en yoğun yaşandığı yıllar Mübadele dönemi olmuştur. Mustafa Kemal Atatürk'ün liderliğindeki Milli Mücadele'nin zaferle sonuçlanması üzerine taraflar Lozan'da bir araya gelmiştir. Lozan görüşmeleri sırasında Lord Gurzon'un başkanı olduğu komisyon esir ve ahalinin iadesi konusunu görüşürken Norveçli Dr. Fridtjot Nansen² azınlıkların mübadelesi fikrini ortaya atmıştır. İşte bu bağlamda 30 Ocak 1923 tarihinde Lozan'da Türk ve Rum heyetleri arasında "*Türk ve Rum Ahali Nüfus Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol*"³ imzalanmış ve yasal yönden yürürlüğe girmiştir.⁴ Bu anlaşmaya göre İstanbul ve Batı Trakya hariç olmak kaydıyla Türk topraklarında yerleşmiş Ortodoks dinine mensup Rumlar ile Yunan topraklarına yerleşmiş Türkler 1 Mayıs 1923 tarihinden itibaren zorunlu mübadeleye tabi tutulacaklardır. Bu kimselelerden hiçbiri Türk Hükümeti'nin izni olmadan Türkiye'ye ya da Yunan Hükümeti'nin izni olmadan Yunanistan'a dönüp yerleşemeyecektir. Sözleşme 18 Ekim 1912 tarihinden itibaren göç eden ve göç etmesi gereken gerçek ve tüzel kişileri kapsamıştır.⁵

1923 Türk-Yunan Nüfus Mübadelesinin de eklenmesiyle 1923 yılından itibaren iskân meselesi, devletin halletmesi gereken problemler arasında ilk sıralarda yer almıştır. Mübadiller de dâhil olmak üzere 1923-1930 yılları

2 Mübadele meselesinde Dr. Nansen'in rolü hakkında detaylı bilgi için bkz. Nilgün Nurhan Kara, "Türk- Yunan Mübadele Meselesinde Dr. Nansen", *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, Şubat 2019, Yıl 12, Sayı: XXXVIII, s. 491-511.

3 Antlaşmanın tam metni için bkz. İsmail Soysal, *Tarihçeleri ve Açıklamaları İle Birlikte Türkiye'nin Siyasal Anlaşmaları I (1920-1945)*, Ankara 1983, s. 177-183.

4 Bu dönemle ilgili olarak detaylı bilgi için bkz. Ramazan Tosun, *Türk-Yunan İlişkileri ve Nüfus Mübadelesi (1821-1930)*, Ankara 2002; Kemal Arı, *Büyük Mübadele Türkiye'ye Zorunlu Göç (1923-1925)*, İstanbul 1995.

5 Kemal Arı, *a.g.e.*, s. 18-19.

arasında gelen nüfus, resmi bir istatistikte aşağıdaki tabloda olduğu gibi gösterilmiştir.⁶

Tablo 1: 1923–1930 Arasında Ülke Genelinde İskâna Tâbi Tutulan Nüfus⁷

SIFAT	NÜFUS
Mübadil	499.239
Gayri mübadil	172.029
Harikzede	14.312
Mülteci	35.936
Yerli ahali	18.430
Şarktan garbe nakledilenler	2.774
Toplam	742.720

Mübadele anlaşmasından sonra bu işi yürütmek üzere 13 Ekim 1923 tarihinde *Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti* teşkil edilmiştir. Vekâlete, İzmir Mebusu Necati Bey vekil olarak seçilmiştir. Vekâlet, mübadillerin yerleştirilebilmesi ve işlemlerinin yürütülebilmesi için 1923 yılının Kasım ayında “İaşce”, “Misafirhane”, “İskân ve İmar Komisyonlarının Teşkili ve Vazifelerine Ait Talimatname” olmak üzere üç talimatname yayımlanmıştır.

Lozan Konferansı’nın tamamlanmasından bir hafta önce, 17 Temmuz 1923’te İcra Vekilleri Heyeti Kararnamesi’ne göre Anadolu sekiz iskân mıntıkasına ayrılmıştır.⁸ İskân mıntıkları ve buralara yerleştirilecek mübadillerin nüfusu ve geldikleri yerler ve yaptıkları işleri itibarıyla dağılımları aşağıdaki tabloda olduğu gibi düzenlenmiştir.

6 Metin Menekşe, “Girit Müslümanlarının İskân Yerlerinde Karşılaştıkları Kültürel Uyum ve Toplumsal Kabul Sorunu: Ana Dilde Yabancılık”, *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılı*, 19(30), (2021), s. 11.

7 Menekşe, *a.g.m.*, s. 11.

8 Zekai Güner, “Türkiye-Yunanistan Nüfus Mübadelesinde Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin İskân Politikası”, *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi ICENAS 38*, 10-15, 2015, s. 1459-146.

Tablo 2: Anadolu'da Mübadiller İçin Belirlenen Sekiz İskân Mıntıkası⁹

Gelinen Bölge	Tütüncü	Çiftçi-Bağcı	Zeytinci	Toplam	İskân Edilen Bölge
Drama ve Kavala	30.000			30.000	Samsun
Serez (Siroz)	20.000	15.000	5.000	40.000	Adana
Kozana, Nasiliç, Kesriye, Grebene	2.500	15.000	5.000	22.500	Malatya
Kayalar, Vodine, Katrin, Alasonya, Langada, Demirci	3.500	25.000	15.000	43.500	Amasya, Tokat, Sivas
Drama, Kavala, Selânik	4.000	20.000	40.000	64.000	Manisa, İzmir, Menteşe, Denizli
Kesendre, Sarisa, Avrathisar, Nevrokop	20.000	55.000	15.000	90.000	Çatalca, Tekirdağ
Preveze, Yanya	15.000	40.000		55.000	Antalya, Silifke
Midilli, Girit ve Diğerleri		30.000	20.000	50.000	Ayvalık, Edremit, Mersin, Adalar
Toplam	95.000	200.000	100.000	395.000	

Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti, daha sonra ihtiyaç doğrultusunda sekiz iskân mıntıkasını, 10'a çıkarmıştır. Bu iskân alanları ise şu şekilde düzenlenmiştir¹⁰:

- 1. Alan:** Sinop, Samsun, Ordu, Giresun, Gümüşhane, Trabzon, Amasya, Çorum, Tokat.
- 2. Alan:** Edirne, Tekfurdağı, Gelibolu, Kırkkilise, Çanakkale.

⁹ Menekşe, *a.g.m.*, s. 12.

¹⁰ Arı, *a.g.e.*, s. 50-52.

3. Alan: Balıkesir.

4. Alan: İzmir, Manisa, Aydın, Menteşe (Muğla), Afyon.

5. Alan: Bursa.

6. Alan: İstanbul, Çatalca, Zonguldak.

7. Alan: İzmit, Bolu, Bilecik, Eskişehir, Kütahya.

8. Alan: Antalya, Isparta, Burdur.

9. Alan: Konya, Niğde, Kayseri, Aksaray, Kırşehir.

10. Alan: Adana, Mersin, Silifke, Kozan, Ayıntap, Maraş

Verilen rakamlara göre, iskân mıntıklarına yerleştirilecek olan nüfus 395.000 olarak tahmin edilmiştir. Bunların 95.000 kişinin tütüncü, 200 bin kişinin çiftçi-bağcı, 100.000 kişinin de zeytinci olacağı düşünülmüştür. Fakat uygulamanın sonucunda dağılım oldukça farklı olmuştur.¹¹

Cem Behar tarafından hazırlanan “*Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye'nin Nüfusu (1500-1927)*” adlı yayında ise, 1923-1927 yılları arasında illere göre iskân edilen mübadil sayıları aşağıdaki tabloda gösterildiği gibi verilmiştir.

Tablo 3: İllere Göre İskân Edilen Mübadil Sayıları (1923-1927)¹²

.ii	Mübadil Sayısı	.ii	Mübadil Sayısı	.ii	Mübadil Sayısı	.ii	Mübadil Sayısı
Adana	8440	Çanakkale	11638	Isparta	1175	Mersin	3330
Afyon	1045	Cebeli Bereket	2944	İstanbul	36487	Muğla	4968
Aksaray	3286	Çorum	1570	İzmir	31502	Niğde	15702
Amasya	3844	Denizli	2728	Kars	2512	Ordu	1248
Ankara	1651	Diyarbakır	484	Kastamonu	842	Samsun	22668
Antalya	4920	Edirne	49441	Kayseri	7280	Şanlıurfa	290
Artvin	46	Elâzığ	2124	Kırklareli	33119	Şebinkarahisar	5879
Aydın	6630	Erzincan	116	Kırşehir	193	Sinop	1189
Balıkesir	37174	Erzurum	1095	Kocaeli	27687	Sivas	7539

¹¹ Arı, *a.g.e.*, s. 54.

¹² Menekşe, *a.g.m.*, s. 13.

İl	Mübadil Sayısı	İl	Mübadil Sayısı	İl	Mübadil Sayısı	İl	Mübadil Sayısı
Bayazıt	2856	Eskişehir	2567	Konya	5549	Tekirdağ	33728
Bilecik	4461	Gaziantep	1330	Kütahya	1881	Tokat	8218
Bitlis	3360	Giresun	623	Malatya	76	Trabzon	404
Bolu	194	Gümüşhane	811	Manisa	13829	Van	275
Burdur	448	Hakkâri	310	Maraş	1143	Yozgat	1635
Bursa	34543	Hatay	1037	Mardin	200	Zonguldak	1285
Toplam	112.898		78.818		163.475		108.358
Genel Toplam: 463.549							

Mübadillerin coğrafi bölgelere dağılışına bakıldığında 100.000'den fazlası Trakya'da olmak üzere toplam 260.000'in üzerinde mübadilin yerleştiği Marmara Bölgesi ilk sırada yer almıştır. İskân edilen toplam mübadillerin yarısından fazlasına (%58) ev sahipliği yapan Marmara Bölgesi'ni sırasıyla Ege Bölgesi (%13), Karadeniz Bölgesi (%11), İç Anadolu Bölgesi (%10) ve Doğu Anadolu Bölgesi (%2,5) izlemiştir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi (0,5) ise mübadil iskânından en az pay alan coğrafi bölge olmuştur.¹³

Bodrum İlçesi'ne Mübadillerin İskânı Meselesi

30 Ocak 1923 tarihinde Lozan'da imzalanan “*Türk ve Rum Ahali Nüfus Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol*” çerçevesinde mübadillerin Anadolu'ya iskân edileceği 10 alandan birisi olan 4. Alan: İzmir, Manisa, Aydın, Mentеше ve Afyon illerinden meydana gelmişti. İşte bu Mentеше (Muğla) İlının 6 ilçesinden birisi olan Bodrum İlçesi de bu dönemde Balkanlar ve Ege Adalarından gelen mübadillerin önemli iskân alanlarında birisi olmuştur¹⁴. Bu mübadiller buldukları yerlerden Bodrum İlçesine taşınır ve iskân edilirken aşağıdaki çalışmalar yapılmıştır:

13 İbrahim Erdal, *Mübadile: Uluslaşma Sürecinde Türkiye ve Yunanistan 1923-1925*, İstanbul 2006, s. 352.

14 Bodrum tarihi ile ilgili olarak detaylı bilgi için bkz. Bayram Akça-Seher Akça, “*Muğla'nın Tarihçesi*”, Muğla Kent Ekonomisi, Editörler: Ozan Bahar-Mehmet Avcı, Detay Yayıncılık, Ankara,2021,s.1-16, Bayram Akça- Seher Akça, “*TBMM'ye Gönderilen Belgeler İşığında Milli Mücadele Döneminde Mentеше (Muğla) Sancağı*”, Tarih ve Gelecek Dergisi, Cilt.8, Sayı.3,2022,s.380-397.

1-Bodrum İlçesi'nde Kurulan İmar ve İskân Komisyonu

Türk ve Rum Nüfus Mübadelesine Dair Sözleşme ve Protokol'ün 11.maddesi mübadele sırasında nakil ve iskân işlemlerinin düzenli bir şekilde yapılması için il ve ilçelerde komisyonlar kurulmasını içermekteydi. Bu amaçla Vekâlet 29 Kasım 1923 tarih ve 55 nolu kararname ile il ve ilçe merkezlerinde vali ve kaymakamların başkanlığında İmar ve İskân Komisyonları” kurulmasını kabul etmiştir. Bu komisyonun görevleri arasında; kendi bölgesine iskân edilecek kişilerin yerleşme biçimini belirlemek, onların resmi işlemlerini yürütmek, her türlü sorunlarını çözmek, terk edilmiş malların tasnifi ve kayıtlarını düzenlemek, bunlardan onarıma gereksinim olanları belirlemek ve bu durumu mıntika müdürlüklerine aktarmak vardı¹⁵.

Bu bağlamda 15 Ocak 1924 tarihinde Muğla İlinin Bodrum İlçesi'ne kurulan İmar ve İskân Komisyonu şu kişilerden oluşmuştu:¹⁶.

Başkan; Enver Bey (Kaymakam)

Üye: Kazım Bey (Mal Müdürü)

Üye: Niyazi Bey (Jandarma Kumandanı)

Üye: Mümtaz Bey (Hükümet Tabibi)

Üye: Hacı Halil Efendi (Belediye Başkanı)

Üye: Ahmet Hamdi Efendi (Tüccar)

Üye: Mustafa Efendi (Tüccar)

Üye: Üye: Ahmet Hamdi Efendi (Reji Eski Memuru)

Üye: Mehmet Efendi (Orman Memuru)

Üye: Emin Efendi (Tapu Memuru)

2- Bodrum İlçesi'nde Yerleşim Alanlarının Tespiti

13 Ekim 1923 tarihinde Ankara Hükümeti tarafından Mübadele İmar ve İskân Vekâleti kurulduktan sonra vekâletin en önemli konularından birisi Türkiye'ye gelecek mübadillerin yerleşim alanlarını belirlemek olmuştur. Nitekim Türkiye'den göç eden Rumların geride bırakmış olduğu taşınmaz mallarının çok olduğu yerler mübadiller için yerleşim alanları olarak düşünülmüştü. Ancak tek başına yeterli değildi. Çünkü mübadillerin hem geldiklerin yerlerin hem de yeni yerleşeceği yerlerin ekonomik ve fiziksel özellikleri

15 Arı, a.g.e, s.55-56.

16 Bayram Akça, *Cumhuriyet Dönemi Muğla'da Göç*, Muğla Valiliği Yayınları, Muğla, 2013,s.17.

tespit edilerek onların en az uyum sorunu yaşayacağı yerlere iskân edilmeleri gerekiyordu¹⁷.

Mübadele İmar ve İskân Vekâleti kurulmadan önce 17 Temmuz 1923 tarihinde yapılan bir çalışmada mübadillerin iskânı için Türkiye'de 7 yerleşim bölgesi belirlenmişti. Ancak Mübadele İmar ve İskân Vekâleti kurulduktan sonra bu 7 yerleşim bölgesini az bulmuş ve yeni bir çalışma başlatmıştır. Vekalet daha önceki çalışmayı da göz önüne alınarak bu defa mübadiller için 10 iskân bölgesi tespit etmiştir¹⁸.

Diğer taraftan Osmanlı Devleti'nin son dönemi ile Cumhuriyetin ilk yıllarında Anadolu olduğu gibi Muğla ve İlçelerinde de önemli zanaat işleri Rumların elindeydi. İşte bu nedenle *"Türk ve Rum Ahali Nüfus Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol"* çerçevesinde Rumların Anadolu'dan ve dolayısıyla Muğla-Bodrum'dan Yunanistan'a gönderilmesi üzerine bölgede değirmencilik, süngercilik, fırıncılık, şarapçılık, duvarcılık gibi önemli zanaat alanlarında boşluklar doğmuştur. Bu bağlamda 1925 yılında Bodrumlu sünger avcıları süngerciliğin Bodrum'da yok olmaya yüz tutabileceğini ileri sürerek hükümetten bu konuda destek istemişlerdir. Dönemin hükümeti de İtalyan işgali altında bulunan Kalimnos, Leryos, Sömbeki gibi adalardaki Rumların belli şartlar altında Bodrum sularında dalgıçlık ve süngercilik yapmasına izin vermiştir¹⁹.

3- Bodrum İlçesi'ne Mübadillerin Taşınması

Mübadillerin Yunanistan'dan Anadolu'ya ve dolayısıyla Muğla-Bodrum'a taşınmasında, konuyla ilgili sözleşmelerin yapılması, taşıma sürecinde yaşanacak sorunları çözüme ve taşıma araçlarının belirlenmesi gibi konular İmar ve İskân Vekâlet'inin üzerinde durduğu en önemli konulardan birisi olmuştur. Bu amaçla, vekâlet önce taşıma işini yapacak şirketi belirlemek için bir ihale açmıştır. Bu ihaleyi Türk Vapurcular Birliği içinde en büyük taşıma filosuna sahip olan Seyr-i Sefain İdaresi kazanmıştır. Bu dönemde bu idarenin elinde Gülcemal, Akdeniz, Reşit Paşa, Kızılırmak, Şam, Giresun, Gülnihal ve Ümit adlarında vapurlar vardı. Bu vapurlar Niş, Priştine, Köprülü, Girit-Kandiye, Rodos ve İstanköy'den gelen mübadilleri malları ile beraber Bodrum'a taşımıştır²⁰.

17 Akça, a.g.e,s.19.

18 Tosun, a.g.e,s.85-87.

19 Mehmet Temel, "Mübadil Rumlarla Birlikte Muğla'dan Giden Değerler", *19. Yüzyıldan Günümüze Türkiye'ye yapılan Göçler, Göçmenlik ve Sosyal Uyum*, Editör: Zehra Aslan, ATAM Yayınları, Ankara, 2022, s.64-66.

20 Bayram Akça-Metin Menekşe, "Lozan Antlaşması'ndan Sonra Bodrum İlçesi'ne İskan Edilen Balkan Balkan Muhacirleri", *3. Uluslararası Her Yönüyle Bodrum Sempozyumu*, 30 Ekim-

4- Bodrum İlçesi'nde Mübadillerin Sağlık Durumu

1923-1930 yılları arasında yaşanan mübadele sırasında Mübadele İmar ve İskân Vekâlet'inin en fazla hassasiyet gösterdiği konulardan birisi de mübadillerin sağlık durumu olmuştur. Bunun için vekâlet Türkiye Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin desteği ile Yunanistan'ın mübadil bindirme limanlarında sağlık denetim kurulları oluşturmuştur. Bu kurullar, mübadilleri sağlık denetiminden geçirmiş, onlara gerekli aşıları yapmış ve hatta bulaşıcı hastalığı olanları karantinaya almıştır. Bu işlemlerden sonra vapurlara bindirilen mübadiller Türkiye'ye ve bir kısmı da Muğla- Bodrum'a gelmiştir. Türkiye'de her indirme iskelesinde yine sağlık denetim kurulları kurulmuştur. Bu kurullar bu defa indirme limanlarında sağlık ocağı veya dispanserler kurmuştur. Bu gelen mübadiller bu limanlarda tekrar sağlık taramasından geçirilmiş, aşısı eksik olanlar aşılanmış, bulaşıcı hastalığı olanlar karantinaya alınmış ve yardıma muhtaç olanlara da maddi ve manevi yardım edilmiştir²¹.

5- Bodrum İlçesi'nde Mübadillere Ev ve Toprak Dağıtılması

30 Ocak 1923 tarihinde Lozan'da imzalanan "*Türk ve Rum Ahali Nüfus Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol*" ün 8. Maddesi göçmenlerin terk ettiği ülkede bırakacağı veya yanına alabileceği mallarla ilgili hükümleri içeriyordu. Bu protokolün 9.12.13 ve 14. Maddeleri ise taşınmaz mallarla ilgili tasfiye kurallarını açıklıyordu. Bu bağlamda Yunan Hükümeti bir "Karma Komisyon" kurmuş ve bu komisyon da mübadillerin geride bıraktığı malların türünü, miktarını ve bunun altın para cinsinden değerini gösteren mal bildirim tutanakları hazırlayarak bunları mübadillerin ellerine vermiştir. Bu tutanaklara göre mübadiller geldikleri yeni yerlerde malının değerine karşılık yeni mallar almıştır. Bunun yanında Türk Hükümeti de 6 Temmuz 1924 tarihinde "Emval-i Gayrimenkule-i Metrukenin Kanunen Hakkı-ı İskânı Haiz Muhacirine Tevziini Mübeyyin Talimatnamenin Mer'iyete Vazına Dair Talimatname" yayınlamıştır. Bu talimatnameye göre, terk edilmiş taşınmaz mallardan pay alma hakkına sahip olan mübadillerin bu malları hangi yöntemle ve nasıl alabileceği belirlenmiştir. Burada genel ilke Rumlardan kalan bağ, bahçe, zeytinlik, ev, arsa, dükkân gibi taşınmazların mübadillere adaletli bir şekilde dağıtılması olmuştur. Bu konuda İllerde Vali ve İlçelerde de Kaymakamın Başkanı olduğu komisyonlar görevlendirilmiştir. Bodrum İlçesi'nde de Kaymakam Enver Bey'in Başkanı olduğu komisyon mübadillere Rumlardan kalan malların dağıtımında görev almıştır²²

1 Kasım 2013, Bodrum, Bildirileri, Cilt.1, Hazırlayanlar: M. Akif Erdoğan-Ahmet Özgiray, İzmir,2014,s.1-14, Arı,a.g.e,s.36-37.

21 Akça,a.g.e,s.22.

22 Akça,a.g.e,s.22-23.

I. No'lu Bodrum İlçesi İskân Esas Defteri'ne Göre; 1924-1929 Yılları Arası Bodrum'a İskân Edilen Mübadillerle İlgili Bilgiler Aşağıdadır²³.

Aile Sayısı	Kişi Sayısı	Geldikleri Yer	Verilen Mal	Malın Yeri
139	669	Rodos Adası	Ev-139	Atik Mah.
		İstanköy Adası	Dükkân-4	Kumbahçe Mah
			Meyhane-1	Cedit Mah
			İncirlik-638 Dönüm	Karabağ köyü
			Zeytinlik-454 Dönüm	Karakaya Köyü
			Tarla-2797 Dönüm	Görece Köyü
			Kışlak-250 Dönüm	Peksimet köyü
			Otlak-70 Dönüm	Gümüşlük Köyü
				Dirmil Köyü

II. No'lu Bodrum İlçesi İskân Esas Defteri'ne Göre; 1924-1929 Yılları Arası Bodrum'a İskân Edilen Mübadillerle İlgili Bilgiler Aşağıdadır²⁴

Aile Sayısı	Kişi Sayısı	Geldikleri Yer	Verilen Mal	Malın Yeri
65	219	Rodos Adası	Ev-51	Cedit Mah
		İstanköy Adası	Dükkân- 6	Kumbahçe Mah
		Niş	Tarla-1046 Dönüm	Kovacık Boğazı
		Priştine	İncirlik-234 Dönüm	Akçaalan Köyü
		Köprülü	Zeytinlik-445 Dönüm	Atik Mah
		Girit Adası	Fırın-1	Yahşi Köyü
			Bahçe-9	

23 Akça,a.g.e,s.25

24 Akça,a.g.e,s.25

III. No'lu Bodrum İlçesi İskân Esas Defteri'ne Göre; 1924-1929 Yılları Arası Bodrum'a İskân Edilen Girit-Kandiye²⁵ Mübadilleri ile İlgili Bilgiler Aşağıdadır²⁶

Aile Sayısı	Kişi Sayısı	Geldikleri Yer	Verilen Mal	Malın Yeri
94	377	Girit-Kandiye	Ev-84	Çarşı Mah
			Dükkân- 4	Kumbahçe Mah
			Mağaza-2	Cedit Mah
			İzcirlik-1971 Dönüm	Atik mah
			Fırın-3	İslamhaneler Köyü
			Zeytinlik-792 Dönüm	Yahşi Köyü
			Sebze Bahçesi-44 Dönüm	Karabağ Köyü
			Tarla-901 Dönüm	Göl Köy
			Otlak-28 Dönüm	Karakaya Köyü
			Kışlak-1000 Dönüm	

Sonuç

Cumhuriyet döneminde en fazla göç olayı, 30 Ocak 1923 tarihinde Lozan'da imzalanan “*Türk ve Rum Ahali Nüfus Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol*” çerçevesinde, 1924 ile 1930 yılları arasındaki mübadele döneminde yaşanmıştır. Bu dönemde Anadolu'dan tahmini 1.200.000 Rum Yunanistan'a göç ederken buna karşılık Balkanlardan ve Ege Adalarından Anadolu'ya tahmini 460.000 Türk gelmiştir. Bu gelenlerden 4.968 kişi Muğla İline ve bunun da 298 aileden oluşan 1265 kişisi Bodrum İlçesine yerleştirilmiştir.

25 Girit Adası'ndan Batı Anadolu'ya göç, Osmanlı son döneminde, özellikle 1897 yılında adada Muhtariyet ilan edilmesinden sonra başlamış ve giderek artmıştır. 1923 Mübadele Antlaşması'na kadar da devam etmiştir. Osmanlı son döneminde Girit'ten gelen göçmenlere dair örnek çalışma için bkz. Metin Menekşe, “XX. Yüzyıl Başlarında Kuşadası'nda Girit Muhacirleri”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: IX, Sayı:42, Şubat 2016, s. 715-734.

26 Akça,a.g.e,s.26

Mübadele olayı Hem Yunanistan'a hem de Türkiye'ye bazı avantajlar ve dezavantajlar sağlamıştır. Bu bağlamda mübadiller yüzünden kısa vadede iskân, iaşe, sağlık, eğitim ve işsizlik gibi bazı sorunlarla karşı karşıya kalan Yunanistan uzun vadede Anadolu'dan gelen Rumların yanında getirdikleri sermaye, müteşebbislik ruhu ve zanaatkârlığı ile kısa zamanda kalkınma hamlesini başlatmıştır. Buna karşılık Balkanlardan Anadolu gelen Türklerin %90 köylü ve çiftçi olduğu için ekonomik olarak tarım dışında bir avantaj sağlamamıştır.

1923-1930 yılları arasında Bulgaristan, Romanya, Yugoslavya, Yunanistan ve Ege Adalarından Muğla'ya ve dolayısıyla Bodrum'a gelenlerin çoğu zeytinci, hayvancı, fırıncı, çiftçi, sebze, incirci, esnaf gibi meslekleri icra eden kişilerden oluşmuştu. Bu bağlamda bu gelen kişilere Bodrum- Merkez ve köylerinde Rumlardan kalan bağ, bahçe, tarla, ev ve dükkânlar verilmiştir. Ancak Tüm Anadolu'da olduğu gibi Muğla-Bodrum'dan da Yunanistan'a göç eden Rumlar genellikle değirmencilik, taş ustalığı, kuyumculuk, terzilik, barutçuluk, şarapçılık, süngercilik, kireççilik gibi meslekleri icra ettikleri için bölgede bu mesleklerin eksikliği hissedilmiştir. İşte bu bağlamda 1923 yılında dönemin Muğla Valisi hükümete gönderdiği bir yazıda; eskiyen veya tamirata muhtaç evlerin tamiri için bölgede yeterli yapı ustasının kalmadığını ve bu nedenle gelen mübadiller arasında yapı ustası olanlardan bir kısmının Muğla'ya gönderilmesini istemiştir.

Diğer yandan Bodrumlu tüccarlar 1925 yılında hükümete bir dilekçe göndererek, mübadele sonrası Milas ile Bodrum arasındaki denizlerde süngercilik yapacak ihtisas sahibi kişilerin kalmadığını belirtmişlerdir. Bu konuda hükümetten, İtalyan işgali altında bulunan Kalimnos, Leryos, Sömbeki gibi adalarda yaşayan süngerci Rumların Bodrum'a gelerek belirli şartlar dâhilinde çalışması konusunda izin vermesini istemişlerdir. Hükümet de bu talebi yerinde bularak yukarıda belirtilen adalarda yaşayan Rumların Bodrum sularına gelerek belirli şartlar dâhilinde süngercilik yapabilmesine izin vermiştir.

Ancak diğer taraftan ise Balkanlar ve Ege Adalarından gelen mübadiller geldikleri yerlerde daha teknik şartlarda tarım yaptıkları için bu tekniklerini beraberinde Muğla ve Bodrum İlçesine de getirmişler ve dolayısıyla bölgede tarımın gelişmesine oldukça fazla katkı sağlamışlardır.

Kaynaklar

- Akça, Bayram, *Cumhuriyet Dönemi Muğla'da Göç (1923-1990)*, Muğla Valiliği Yayınları, Muğla, 2013.
- Akça, Bayram- Menekşe, Metin “Lozan Antlaşması’ndan Sonra Bodrum İlçesi’ne İskân Edilen Balkan Balkan Muhacirleri”, *3. Uluslararası Her Yönüyle Bodrum Sempozyumu, 30 Ekim-1 Kasım 2013, Bodrum, Bildiriler*; Cilt.1, Hazırlayanlar: M. Akif Erdoğan-Ahmet Özgiray, İzmir,2014,s.1-14.
- Akça, Bayram –Akça, Seher, “*Muğla’nın Tarihçesi*”, Muğla Kent Ekonomisi, Editörler: Ozan Bahar-Mehmet Avcı, Detay Yayıncılık, Ankara,2021,s.1-16.
- Akça, Bayram –Akça, Seher, “*TBMM’ye Gönderilen Belgeler Işığında Milli Mücadele Döneminde Menteşe (Muğla) Sancağı*”, Tarih ve Gelecek Dergisi, Cilt.8, Sayı.3,2022,s.380-397.
- Arı, Kemal, *Büyük Mübadele Türkiye’ye Zorunlu Göç (1923-1925)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1995.
- Erdal, İbrahim, *Mübadele: Uluslaşma Sürecinde Türkiye ve Yunanistan 1923-1925*, İstanbul 2006.
- Güner, Zekai, “Türkiye-Yunanistan Nüfus Mübadelesinde Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin İskân Politikası”, *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi ICENAS 38*, 10-15, 2015, s. 1453-1466.
- Kara, Nilgün Nurhan, “Türk- Yunan Mübadele Meselesinde Dr. Nansen”, *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, Şubat 2019, Yıl 12, Sayı: XXXVIII, s. 491-511.
- Menekşe, Metin, “Girit Müslümanlarının İskân Yerlerinde Karşılaştıkları Kültürel Uyum ve Toplumsal Kabul Sorunu: Ana Dilde Yabancılık”, *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılı*, 19(30), (2021), s.1-50.
- Menekşe, Metin; “XX. Yüzyıl Başlarında Kuşadası’nda Girit Muhacirleri”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: IX, Sayı:42, Şubat 2016, s. 715-734.
- Soysal, İsmail, *Tarihçeleri ve Açıklamaları İle Birlikte Türkiye’nin Siyasal Andlaşmaları I (1920-1945)*, Ankara 1983.
- Temel, Mehmet, “Mübadele Rumlarla Birlikte Muğla’dan Giden Değerler”, *19. Yüzyıldan Günümüze Türkiye’ye yapılan Göçler, Göçmenlik ve Sosyal Uyum*, Editör: Zehra Aslan, ATAM Yayınları, Ankara, 2022,s.62-72.
- Tosun, Ramazan, *Türk-Yunan İlişkileri ve Nüfus Mübadelesi (1821-1930)*, Ankara 2002.
- Arı, Kemal, *Büyük Mübadele Türkiye’ye Zorunlu Göç (1923-1925)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1995.
- Erdal, İbrahim, *Mübadele: Uluslaşma Sürecinde Türkiye ve Yunanistan 1923-1925*, İstanbul 2006.

- Güner, Zekai, “Türkiye-Yunanistan Nüfus Mübadelesinde Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin İskân Politikası”, *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi ICENAS 38*, 10-15, 2015, s. 1453-1466.
- Kara, Nilgün Nurhan, “Türk- Yunan Mübadele Meselesinde Dr. Nansen”, *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, Şubat 2019, Yıl 12, Sayı: XXXVIII, s. 491-511.
- Menekşe, Metin, “Girit Müslümanlarının İskân Yerlerinde Karşılaştıkları Kültürel Uyum ve Toplumsal Kabul Sorunu: Ana Dilde Yabancılık”, *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*, 19(30), (2021), s.1-50.
- Menekşe, Metin; “XX. Yüzyıl Başlarında Kuşadası'nda Girit Muhacirleri”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: IX, Sayı:42, Şubat 2016, s. 715-734.
- Soysal, İsmail, *Tarihçeleri ve Açıklamaları İle Birlikte Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları I (1920-1945)*, Ankara 1983.
- Temel, Mehmet, “Mübadil Rumlarla Birlikte Muğla'dan Giden Değerler”, *19. Yüzyıldan Günümüze Türkiye'ye Yapılan Göçler, Göçmenlik ve Sosyal Uyum*, Editör: Zehra Aslan, ATAM Yayınları, Ankara, 2022,s.62-72.
- Tosun, Ramazan, *Türk-Yunan İlişkileri ve Nüfus Mübadelesi (1821-1930)*, Ankara 2002.